

Zărandul

Ziar independent — cultural, economic și de informații — din Valea Crișului Alb

APARE SUB CONDUCEREA COMITETULUI:

C. SPOREA, dir. școlii Normală Deva,
I. INDREI, protopopul Zărandului,
V. PETRESCU-LIVADEA, inginer de Mine Brad,
I. SÂNTIMBREANU, învățător, fost rev. școlar.

REDACTIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

Brad, Str. Gării No. 25.
ABONAMENTE: 70 lei anual, 6 luni 35 lei.
Instituțiuni și bănci . . . . . 250 lei.
APARE LA 1 ȘI 15 ALE FIECĂREI LUNI

REDACTOR RESPONSABIL:

G. CAMBER

CE VREM NOI?

Cu inima curată, fără preocupare de vr'un interes personal, ci numai cu singura ambițiune de a face bine, intrăm în această luptă sfântă.

* * *

I. Pornuca vremurilor noastre de astăzi este: *fața spre sate*. Jertfa celor 800.000 de eroi și a miilor de schilozi, — care își mai târăsc viața încă pe acest pământ, udă cu atâta sânge de român — ne-a dat *România Mare*. Dar visul nostru nu-i împlinit complet. Va trebui

La sânul nostru am strâns mulți străini și rău ne mai doare atunci când ne înțeapă.

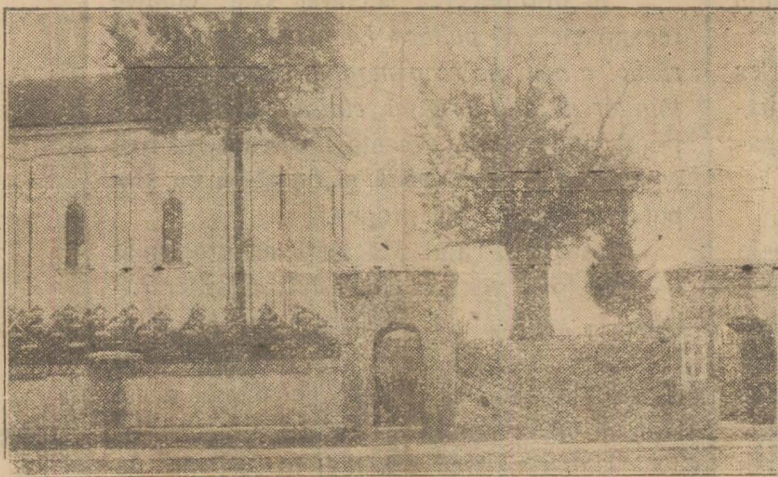
Și apoi câți nu sunt decât: români oficiali! Burghezimea e străină, aproape complet; boerii străini și înstrăinați. Noroc că furtuna bate numai pe deasupra apei, marea, la fund, e liniștită și, de vei căuta, numai aici găsești mărgăritare.

Avem și noi un stâlp național puternic, *pătura țărănească*, nădejdea de azi și de mâine a neamului nostru.

Către ea trebuie să se îndrepte privirile noastre. Ridicând prin cultură pătura țărănească, (factorul economic, cât și cel politic, în parte, au fost soluționate, prin improprietărire cât și prin votul universal), vom face tot cei mai bun pe lumea aceasta, pentru noi Români. Copacul românesc va crește mare și falnic, dela Nistru până la Tisa, dela Ceremuș la Dunăre, închirind pe toți arbuștii neamurilor străine care cresc aici.

E utopie și absurd să neglijezi aceia ce poți face pentru un ținut, o regiune, sub pretext că vrei să ridici întreaga țară de odată la ideal. Aceasta e povestea neputinciosului, sau leneșului din basmele populare, care, nevoind sau nefiind în stare să aducă apă cu donița, zicea că scopul lui e să aducă puțul întreg și, în loc să care lemne cu căruța dela pădure, zicea că voeste să aducă pădurea întreagă acasă. (Găvănescu)

Iată deci, primul punct din pro-

Biserica dela Tebea, Mormântul Regelui Munților — Avram Iancu — și Gorunul lui Horia.

gramul gazetei noastre, la îndeplinirea

II. Un alt scop urmărit de gazeta noastră este de a sprijini pe acei umiliți și mici, uitați de puternicii zilei.

Ne vom face ecoul durerilor lor și vom înfiera orice obuz și ilegalitate a potențailor politici.

Vom îngriji ca și acei cari, prin rolurile lor, dețin ceva din puterea statului, să nu-și uite a-și face datoria. Deasemenea, ziarul „Zărandul”, nu va trece cu vederea nici o chestiune importantă culturală, economică și politică, ce interesează ținutul nostru, fără un comentariu în lumina adevărului.

Ridicarea țărânimii prin cultură, intronarea cinstei, legalității, dreptății și adevărului, iată crezul ziarului Zărandul, și pentru care va lupta din toate puterile.

* * *

III. Ce titlu mai nimerit, puteam să-i dăm acestei gazete decât *Zărandul*.

Zărandul, evocator a atâtor nume și fapte mari din istoria neamului românesc din Ardeal. Zărandul, puternica redută, de unde a pornit lupta de redășteptare națională, în vremuri tulburi și grele pentru neamul românesc, Zărandul, a cărui istorie îți umezește ochii și îți înalță sufletul. Zărandul, cu pământul sfânt pentru noi Români, căci aici să odihnesc osemintele eroilor naționali: Avram Iancu, Groza, Buteanu și a celor 72 eroi morți în războiul de întregire a Neamului Românesc și aduși aici cu ocazia serbărilor centenarului dela nașterea Regelui Munților, organizate în 1924.

Revizuirea tratatelor

cuvântarea ținută cu ocazia manifest. antireviz. dela 18 Dec. 1932, în Brad

Trăim cu toții în mijlocul unei regiuni industriale. Cea mai mare parte dintre noi suntem minieri și am fi dorit ca această zi de sărbătoare, care urmează unei săptămâni de muncă încordată, să ne fie o zi de pace, de liniște și de reconfortare.

Prezența Dvs. într'un număr atât de mare dovedește că toți suntem conștienți de această zi de sărbătoare și că toți românii din această regiune au venit să participe la această manifestare.

Maghiarii au intenția să ceară revizuirea tratatului dela Trianon.

Se cuvine să ne întrebăm, care sunt punctele pe care să bazează intenția de revizuire?

Ele sunt două și anume: punctul întâiu, Maghiarii dela Budapesta susțin că populația minoritară din România ar fi persecutată de Români.

Este adevărat acest lucru?

Nu, căci și astăzi mii de Unguri din România fac cereri de încetățănire autoi-tăților noastre, fapt ce dovedește că populația minoritară dela noi nu râvnește la t aiul lui „Horti.”

Școlile ungurești funcționează în număr dublu, de cât aveau Români sub Unguri.

Bisericele sunt deschise.

Ungurii vorbesc ungurește.

Libertate câtă vrei.

Punctul 2: Mai susțin că Ungaria este complet sărăcită și că nu mai poate să trăiască fără Ardealul Românesc!

Este adevărat că Ungaria este sărăcită?

Nu, căci dela război, Ungaria cheltuiește în fiecare an pentru propaganda revizionistă jumătate din bugetul ei anual.

Nu, nu este săracă, are bani; în loc însă să-i înrebuințeze pentru ridicarea stărei ei economice, îi cheltuiește pentru dărâmarea păcii.

Așa că ambele puncte au căzut.

Ce-i mai rămâne Ungariei? îi rămâne numai naivitatea!

De această mare naivitate a Ungurilor se servește o anumită presă străină, numai pentru ca să-și facă afacerile.

Intradevăr, cine ajută pe Unguri?

Din Anglia, numai o singură persoană particulară: lordul Rothermere.

S'ar zice că și Italia ar ajuta pe Unguri!

Nu de curând primul ministru ungur, Gömbös, a fost primit la Roma de Mussolini.

Avem și aici un răspuns!

Mussolini ne-a trimis nouă un dar al Italiei: statuia cu lupoica, spunându-ne că noi suntem urmașii Romei și, că Italienii ne sunt frații noștri mai mari.

Acesta ne este un semn foarte semnificativ.

Să avem încredere în Italia, sângele latin-italian și român nu se amestecă nici odată cu sângele asiatic, coborât din munții Altai.

Nu e semnificativ și plin de înțeles gestul M. S. Regelui Victor Emanuel al Italiei și al Ducelui, cu ocazia inaugurării școlii române din Roma?

Cum a luat ființă tratatele de pace?

În urma unui război mare, pe care la desfășurat tot Ungaria, în ambiția ei-de a desființa Serbia de pe harta Europei, Ungaria a uitat că a eșit învinsă, a uitat că a iscălit niște tratate de pace ce trebuiesc respectate.

Tratatele de pace au luat ființă ca rezultat al războiului groaznic, ce a răpit viața a milioane de oameni.

Tratatele de pace au fost formulate de reprezentanții tuturor națiunilor, asistați fiind de sute de savanți istorici și geografici.

scut nimic, până nu au inter-
avanților, pentru a alcătui
în sensul principiului Vil-
area popoarelor.

nu să mai croit după
pumnului lui Bismarck „forța primează
dreptul“ ci, după libera determinare a po-
popoarelor, avându-se în vedereimba ce o
vorbesc și majoritatea lor.

Isvoarele științifice de care conferința păcii s'a slujit sunt în mare parte germane.

Hărțile etnografice ale lui Kipert și naționalitățile din Austro—Ungaria alui Auerbach, au servit mult la conferința păcii.

Tratatele actuale de pace nu mai sunt niște „simple petece de hârtie“ ca rezultat al pertractărilor diplomatice, ci reprezintă cu adevărat voința națiunilor libere, reprezintă candela luminătoare de dreptate.

Pentru ce cer Ungurii desființarea tratatelor de pace? Pentru-ca iarăși șapte milioane de Unguri să stăpânească și să asuprească 12.000.000 de români, poloni, cehi, sârbi și rutheni?

Poate să mai reînvie această nedreptate?

Fie cineva orb și surd, și răspunde: Nu!

Interesantă este o ultimă lucrare — două volume de discursuri politice — a con-
telui Bethlen, fostul prim-ministru al Un-
gariei.

În introducerea încreșei sale, contele recunoaște „că politica Ungariei dinainte de război a avut de scop maghiarizarea popula-
țiunilor de altă origină etnică“, dar își exprimă regretul că, această încercare n'a fost categorică și sistematică și de aceea nu și-a putut atinge scopul propus.

La 1848, când Maghiarii au proclamat — împotriva voinței poporului majoritar român — „unirea“ Transilvaniei la Ungaria, împăratul Austriei n'a recunoscut acest fapt de cât la 1865 și contele consideră acest fapt ca un compromis.

Ungaria parcă a bănuț în cei 50 de ani de pace, scrie fostul prim-ministru ungur.

Domnilor! În veacul trecut s'a unit toți italienii la un loc, sau unit toți germanii la un loc și n'a mai zis nimeni nimic.

La veacul nostru, în urma războiului, a reînviat Polonia.

Cum adică, noi Românii n'aveam dreptul la unire?

Unirea trebuia făcută. Prea mari erau suferințele Românilor din Ardeal.

Cuvintele Canoniceului Timoteiu Cipariu, fost președinte al Academiei Române, sunt concludente: „dacă ne uităm la trecutul poporului Român, în tot lungul acestui trecut

istoric, mai că nu găsim de cât lacrimi de durere și mai puține de bucurie“.

Pământul Ardealului este Românesc, moștenire lăsată nouă de mii de ani de către strămoșii noștri, Daci și Geți și de către Romani, prin marele împărat Traian.

Unde este leagănul Românismului, dacă nu la Sarmisegetuza, în Ardeal?

Unde este mormântul lui Mihai Viteazul, dacă nu la Turda, în Ardeal?

Împăratul Decebal n'a spus oare „că mai bine murim, decât să fim robi“? Cine sunt urmașii lui Decebal, uoi sau Ungurii?

Noi ne-am liberat prin lupta noastră vitează, dreaptă și sfântă, prin sacrificiul vieții a optsute mii de eroi Români, frații noștri de acelaș neam, de același sânge și de aceeași limbă, frații noștri care mereu ne strigau: **Liberații-vă!**

Cuvintele poetului că:

Dela Nistru, pân' la Tisa

Tot Românul plânsu-mi-s'a

Că nu mai poate străbate

De-atâta străinătate.

Sau cuvintele altui poet:

Viitor de aur țara noastră are

Și prevăd prin secolii a ei înălțare.

Sau ale altui poet:

Unde-i unul, nu-i putere

La nevoi și la durere;

Unde's doi puterea crește

Și dușmanul nu sporește....

...nu ne îndemnau toate acestea la unirea cea mare a tuturor Românilor?

Aici este locul și se cuvine să stăm smeriți și cu adâncă evlavie se pomenim numele marilor precursori ai unirii, astăzi cu corpul lipsă dintre noi.

Din vechiul regat:

Nicolae Filipescu,

Take Ioanescu,

Ionel Brătianu,

Vintilă Brătianu, și încă mulți alții.

Din Ardeal:

Alexandru Șuluțiu de Cărpiniș, mitrop. Albei-Iuliei și Făgărașului 1794—1876.

Andrei Șaguna, mitrop. al Românilor din Ungaria și Transilvania 1809—1872.

Lumea de azi.

Părerile literare

Călătoriam cândva cu trenul și în compartimentul meu mai aveam de tovarășie și două duduițe destul de frumoase, ca să-ți pierzi vremea cel puțin admirându-le. Să mă ierte cetitoarele că mă leg de sexul frumos, dar știu că pădure fără uscături nu există, ș'apoi de când cu drepturile femeii ar fi și nefiresc să mai vorbim de ocrotirea ei. Eșim pe arenă așa cum suntem și din frecăturile zilei, va ieși generația de mâine, așa cum o dorim și-o cere timpul.

Duduițele-tovarășe aveau o toaletă ireproșabilă, căci chiar subsemnatul, necunoscător în materie de îmbrăcăminte femeiască, a trebuit să admir pantofii, ciorapii de mătăsă, rochia și toate părțile goale ale acestor duduițe cu însușiri ce nu se pot scrie, așa cu una cu două.

Trebue să amintesc că eram în era rochiilor scurte, când puteai să vezi, tot așa de ușor, ca astăzi — era rochiilor lungi — mai mult decât nu trebue să vezi, era „bubikopf“ și a combinației sprincene smulse.

Am admirat mânușile albe, cu degetele lungi, împodobite discret cu'n inel prețios și unghiile neîntinse, colorate și lucioase.

A trebuit să ascult foșnetul rochiilor și, mai mult, mângâriul limbei, sunetele acele dragălașe de femeie, bune mai mult să aducă un zâmbet și să usuce o lacrimă.

Era vorba de literatură și, mai mult, își spunea fiecare gustul și părerea lor despre literatură în generă. Curios să aflu și lucruri bune, — cine știe ce poate să ascundă și-o haină elegantă și căpușorul împodobit atât de măiestru, de o mână care a știut pentru ce l-a făcut — m'am prefăcut că privesc undeva într'un punct nedefinit și, că mă gândesc — le-am dat a înțelage — la nemurirea sufletelor.

Melancolia și visarea prinde ușor la femei.

Să le lăsăm să vorbească și mă silesc să le redau cât mai apropiat de „stare și fapt“.

— Cu ce te mai ocupi dragă?

— Citesc. Citesc grozav. N'ai idee cât de mult te cultivi, citind o carte bună și... aici opri prefăcându-se că se gândește la binele acela „cultură“ și nu la neputința de a găsi cuvântul.

Una dintre ele, părea mai grozavă și deaceia puneă întrebările, cu gândul să și arate deșteptăciunea, sau mai bine zis s'o umilească.

— Ce autori preferi mai mult?

Întrebata dădu mefistofelic din cap, oftă ușor, închise ochii, îmbătăta probabil de viziunea unui vis, ce nu se mai realizează și începu să'nșire:

— Dragă, prefer scrierile romantice, știu, de dragoste. Maurice Dekobra e dumnezeesc.

Scrierile lui mă îmbată și mă duc... știu „Cu in'ima n'ristată“, Madona din tren, ... Gondola cu chimere și cum îi zice... Serenada Călăului.

— Poate ai auzit și de Migriam Harry, ce zici de Insula voluptății?

— Minunată. Dar George Sand, în „El și ea“?

— Grozavă.

Dar Victor... Mar... mar... gar, Mărgărit, în Băețana și Prostituată?

— De?

— Dragă, sunt lucruri de care nu trebuie să ne mai rușinăm.

Și ca s'o facă „paf“ începu să'nșire tot ce a cetit dânsa, numărând pe degete: „În floarea vieții, Cucerirea, Ariana, Tărul dragostei, Afrodita, Inimi de femei, Când iubești, ... fără măcar să pomenească o carte românească, decât doar pe Rădulescu-Niger, dar și pe acesta nu știa cum îl cheamă.

— Din autorii români n'ați cetit nimic? Întrebați discret, mai mult fără să vreau.

Simion Bărnuțiu, 1808—1834.

Avram Iancu, înmormântat la Tebea 1824—1872.

Balasa Cepescu și fiica ei Maria, Păuna, Nicolae, mama și bunica Murășenilor:

Iacob Mureșanu 1812—1887.

Andrei Mureșanu 1816—1863, marele poet național autorul imnului Deșteaptă-te Române.

Susana Andrei Mureșanu,

Dr. Aurel Mureșanu, fost director al gazetei Transilvania, în ultimi ani fiind suferind dicta articolele patriotice soției sale Elena.

Dr. Ioan Rațiu și

Emilia Dr. Ioan Rațiu 1828—1890.

Toți aceștia și-au închinat și jertfit viața în luptele naționale românești.

În veci să le fie memoria lor!

Intenționat am citat și câte-va nume de soții și mame bune, care și-au ajutat soții sau și-au crescut copii în căldura patriotizmului. Onoare acestor femei.

Regina Elisabeta spunea „că viitorul țării îi țese femeia”.

Exemplul mamei lui Ștefan cel Mare ne este viu înțipărit în memorie.

Ștefan cel Mare venind dela luptă rănit, înfometat și nedormit cu nopțile, se adresa mamei lui, rugând să se odihnească.

Aceasta i-a răspuns:

Du-te la odihnă, pentru țară mori

Și-ți va fi mormântul încoronat cu flori.

În încheiere, arătăm Ungariei că știm semnificația exactă a cuvintului „revizuirea”: „înseamnă popor și pământ spre a fi robii din nou”.

Vor un pământ fertil, vor lanuri de grâu, vor păduri cu codru verde, vor mine cu aur și cu sare, vor oameni frumoși și sănătoși.

Popor ungar! Ai supt o mie de ani ca o lipitoare sângele poporului român, acum învață-te și tu la muncă.

Somăm Ungaria să-și examineze conștiința, să vie la realitate și să înțeleagă odată pentru totdeauna că, un popor care a trăit sub robia lor o mie de ani, dar care și-a muncit pământul lor Românesc, și-au grăit limba lor românească, și-au cântat cântecele

— Români! și pufniră în râs, de pa'rcă ași fi comis cine știe ce greșală.

— Am făcut, căci nu mai avea nici un rost vre-o explicație și m'am gândit în mine: cine dracu le-a mai adus și traduceri aceste, dar am strecurat lângă această eșire de revoltă și năhnirea că o parte din tineretul nostru este luat de vârtejul amețitor al acestor scrieri, uită că și noi avem lucruri de valoare, că de le-am cunoaște, n'ar mai fi cu putință să ne despărțim de ele.

Cine n'a gustat din farmecul cărților lui M. Sadoveanu, prozatorul național, acela nu știe ce înseamnă literatură română.

Numai vre-o 40 de lucrări, inspirate și trăite o viață, a adus pentru literatura română, cele mai variate și mai profunde simțăminte românești, cu cele mai frumoase descrieri ale câmpiilor, munților și-a vieții românești.

Romanul „Zodia Cancerului” încoronează romanele sale istorice, de-o valoare monumentală pentru noi români.

Se adaugă la acesta, fecundul roman-cier, Cezar Petrescu, cu romanele sale: „Intunecarea Sinfonia Fantastică, Calea Victoriei și multe alte romane, cu care orice dudușă poate să-și piardă cu folos câteva ceasuri. Tot la aceeași înălțime stă romancierul divin, Reboreanu, cu „Ciuleandra” tradusă

lor românești și și-au jucat jocurile lor românești — și care n'a putut fi desnaționalizat, apoi de aici încolo nici odată nu va mai fi posibil, fiindcă:

De acum încolo cât pământul v'a trăi

Noi Români vom fi și Români ne vom numi.

Trăind în pace, Ungurii pot să se desvolte; făcând război, nu vor câștiga nimic, căci marele apostol al păcii, Aristide Briand a spus-o:

„Războiul viitor v'a fi nu numai un fapt oribil în sine, dar el numai este o afacere bună nici chiar pentru învingători”.

Dorim pacea, dar nu ne temem de război!

Am suferit asupra barbarilor, asupra ungurească, asupra muscălească, asupra turcească, asupra fanariotă și din toate acestea am eșit oțeliți.

Ungurii să nu uite că, trupele Române, în cap cu generalul Traian Moșoiu, au defilat la Budapesta în piața Andrassy, iar steagul Românesc a fâlfâit pe frontispiciul parlamentului maghiar — acolo unde se fabricau legile pentru asupra Românilor ardeleni.

Eu strig sus și tare că, soldatul român știe să se lupte, Ungurii cunosc doar leii din Carpații Românești.

Mărășeștii, Mărăștii și Oituzul sunt cunoscute lumii întregi, unde soldatul român a luptat în cămașă și în ismene, dovedind că: „pe aici nu se trece”.

Maghiarii dela Budapesta, dacă vor să tragă sabia, apoi noi le-o spunem că de sabie vor muri.

Afirmăm și dovedim în fața lumii întregi, că pământul unde doarme Mihai Viteazul, Avram Iancu, Horia, Cloșca și Crișan a fost, este și vom ști să arătăm că va fi în vecii vecilor al nostru.

Trăiască M. S-a Regele Carol al II-lea, apărătorul fruntarilor naționale!

Ing. V. Petrescu-Livadea.

Cetiți și răspândiți „ZARANDUL”

și în franzește și „Crăișorul, în care ne vorbește despre Horia.

Și tot așa, pe rând, putem adăuga pe I. Agârbiceanu, Dongorozi, Teodoreanu, Zamfirescu, și mulți alții, pe care un doritor de literatură română, îi poate găsi la orice librărie din țară.

Nu e vorba aici de o recenzie a acestor cărți, ci de un îndemn la tot ce-i românesc.

Noi avem tot atât de buni scriitori, ca și alte țări, tot atât de fanatici în menirea lor, numai că ai noștri, în loc să ne descrie viața unei prostituate, ne duc cu gândul și inima la brazda neagră, răsturnată de țărâni vesel, pe câmpiile noastre, prin munții noștri, cu frumusețea povestită de bătrânii noștri, la petrecerile lor, la bucuriile și necazurile lor, în trecutul și viitorul nostru de aur și de aceia trebuie să le cunoaștem.

Atunci, când noi avem o literatură atât de bogată, variată și morală, n'ar trebui să ne gândim nici odată la foarte stupiditățile de rând și, dacă vrem să petrecem câteva ceasuri plăcute, o carte de un autor român, ne dă ceea ce dorim.

O simțim, o trăim și cine e român și prețuiește scrisul românesc n'o părăsește nici odată.

Gh. Atanasiu, prof.

Din straița lui Moș Arvinte

Rubrică îngrijită de: Inv. I. Sântimbrean, Deva.

Ei, iată-mă, fraților, cu ajutorul lui Dumnezeu și a unor oameni de treabă, am ajuns și pe la dumneavoastră. Multă lume am umblat, prin multe sate și orașe am fost, dar mereu mă rodea dorul ca să-mi fac odată cale și prin părțile astea frumoase, pe unde au trăit Horea, Cloșca și Crișan. De mult mă rodea la inimă să vin pe la voi, fraților, ca să stau de vorbă cu nepoții și strănepoții lui Iancu cel viteaz. Am auzit că sunteți oameni de treabă și buni la suflet. Am mai auzit că sunteți și foarte isteți din fire și vă place mult învățătura și sfaturile bune. Să vede că nu de geaba vi s'a și dus vestea peste țări și mari. Știți ce spune lumea despre voi? Se spune că voi, Moșii, sunteți fala și mândria Românilor.

Ei, vedeți, chiar pentru asta mi-ar plăcea se stau și eu, Moș Arvinte, la o leacă de vorbă bună cu voi. Să vă povestesc ce am auzit și ce am văzut pe unde am umblat. Că, zău, multe mirozenii am văzut și multe șozenii am auzit, decând umblu prin lume cu straița asta în spate. Apoi din tot ce am văzut și auzit bun, am băgat câte ceva în ea, iar acum vreau s'o golesc printre voi. Ascultați!

Odată, m'am nimerit să rămân peste noapte într'un fâgădău (han) de pe drumul ce duce la Sibiu. Mai erau acolo încă doi drumeți ca mine. Era un neamț și un franțuz, veniți ca să ne vadă țara și să ne cunoască poporul. Ei sedeau la o masă și vorbeau. Eu mă trăseam la altă masă, într'un colț, dar cu urechea ascultam s'aud ce vorbesc cei de colea. Vorbeau nemțește. Cum eu umblasem multă lume, înțeleg și limba asta. Mult mă mirai auzindu-i vorbind despre țara noastră și despre Români.

Franțuzul îi povestea neamțului, că ce țară frumoasă și bogată este România asta. Are câmpii așa de roditoare, pășuni cât vezi cu ochii, păduri ca nici o altă țară; are băi (mine) de aur, de fier, de cărbuni, ocne de sare, izvoare de petrol (gaz, fotoghin) și câte și mai câte bunătăți. Par'că aici ar fi raiul.

Neamțu începu să rădă și-i zise: Ai dreptate, domnule, dar vezi, cu toate bogățiile ce le are țara aceasta, Românii sunt totuși săraci, ca vai de ei, din pricina că ei nu știu să scoată foloase din aceste bogății, cum ar trebui și cum ar putea. Ce folos de noroc, dacă nu-i minte, zice neamțu.

Franțuzul se miră și zise: Dar bine, domnule, dumneata nu vezi ce oameni muncitori sunt Românii? N'ai văzut cum aleargă la lucru cu noaptea'n cap: la sapă, la coasă la arat. Cum pot să fie săraci, când lucră așa de mult?

Neamțu de colea răsese iară și zise cam în batjocură: Da, domnule, dar dumneata nu știi că și boul muncește și tot bou rămâne. Așa-i și cu omul, oricât ar munci, dacă n'are și învățatură cum să-și chipzuiască și întocmească munca, ca să scoată foloase mai mari din ea, tot calic rămâne. E drept, Românii sunt muncitori, dar n'au învățatură destulă, n'au școală. Nu știu cum să lucre. Au pământ mult și bun, dar nu-i cunosc tainele. Nu știu unde și când ce să samene. Ei și astăzi lucră pământul ca pe vremea lui Fidileș-Vodă. Au vite multe, dar nu le știu hrăni și îngriji. Au totfelul de minerale, dar nu le știu lucra. Ei, Românii sunt popor tare rămas înapoi. Ei știu numai să se vaite mereu de sărăcie și nu-și dau seama că ce ușor este leacul cu care s'ar putea scăpa de ea. Să aibe ei școală și învățatură, noi și alte neamuri am rămânea în coadă. Dar ei fug de școală ca dracul de tămăe.

Franțuzul dădu din cap și zise mirat:

Apoi de ce nu învață și Românii școală, cum învățăm noi și alte popoare, căci azi, fără școală și învățătură, omul e un mort viu.

Și eu mă mir de asta, zise Neamțu. Și să mă crezi, domnule, că-i păcat de ei, că se lasă fără carte. Dacă nu se vor desmeteci din prostia lor, va fi vai de ei. Lumea merge înainte, iar ei tot coada o să rămână.

Ei, ce ziceți la astea, fraților? Vă spun drept că, așa cum stăteam singur și ascultam vorbele celor doi de coala, neamțu cu franțuzu, îmi roșia obrazul de rușine. Vedeam eu bine și înțelegeam că străinii ceia aveau dreptate. Apoi îmi adusei aminte că cetisem într-o carte că, în zilele de azi, până și harapii ceia cu pielea neagră ca fundul ceanului, de prin Africa și Indienii ceia cu pielea roșie ca arama, de prin America, încă să silesc să învețe cât mai multă carte, să câștige cât mai multă învățătură. Oare noi Românii, să ne lăsăm mai pe jos decât ei? S'ajungem ca, azi-măine, să rădă și aceștia de noi, cum râdeau cei doi din fagădău? Ba să ne ferească bunul Dzeu de-o așa batjocură.

Să ne punem, fraților, pe învățătură. Să ne facem școli, de-am ști că ne-am da și cămașa de pe noi, ca să nu mai fim de batjocura lumii. Să ne dăm copiii la școală, pentru-ca barem ei, copiii și nepoții noștri să aibe parte de un trai mai bun decât noi. Iar noi, cei cari am trecut de anii copilăriei, să ascultăm povețele și sfaturile bune ale domnilor preoți, învățători și alți cărturari de-ai noștri, ca să ne mai îmbunătățim soarta. Știți vorba: *Ajută-te, că și Dzeu te va ajuta!* Așa cum suntem azi, nu mai merge. Să nu mai așteptăm să ne cadă mura 'n gură! Să arătăm lumii, că și Românul poate ce pot alte neamuri. Horea, Cloșca și Crișan și viteazul Iancu au luptat și au murit pentru libertatea și dreptatea noastră. Noi acum să luptăm și să muncim pentru învățătură și școala noastră, căci ea va fi mântuirea noastră. Să arătăm lumii că și noi ne-am deșteptat din somnul în care am fost. *Dumnezeu să ne ajute!*

Dar par'că auzii cocoșul cântând. Mă duc la sălaș, dar vă făgăduiesc să mai vin pe la voi. Imi place mult să stau de vorbă cu oamenii înțeleghători. Rămâneți cu bine! Țineți bine minte și urmați sfaturile din straița lui

Moș Arvinte.

Tara Zărandului

Privire generală

Partea de Nord a județului Hunedoara, ceace se înțelege astăzi sub numele de „Tara Zărandului”, adică plășile Brad și Avram Iancu, formau împreună cu o parte din județele de astăzi: Bihor, Turda și Arad până pe la Halmagiu, pe la anul 1876, adică acum vreo 50—60 ani, județul Zărand, cu capitala la Baia de Criș. Acest ținut populat numai de români (Moți) a jucat un rol important în trecutul istoric al neamului românesc din Ardeal.

Apogeul îl atinge pe timpul conducerii comitetului suprem (prefect) Ioan Pipos, românul între români, care și-a jertfit familia și pe sine, pentru ridicarea celor de un neam cu dânsul.

„Zărandul ajunge — sub conducerea lui — o pildă pentru Români și o puternică îmboldire în luptele naționale de atunci¹⁾).

Cu toată vitregia timpurilor și persecuțiile sumetilor Unguri, în zi de sărbătoare „Un mândru steag tricolor românesc, de mătăasă, cu ciucuri de aur, împodobește totdeauna salonul de primire a prefectului din Baia de Criș. La ziua împăratului 6/18 August, acest

steag, era scos și pus pe Casa Comitetului, înspre Ardeal, iar altul unguresc înspre Ungaria²⁾.

* * *

Dacă, cu drept cuvânt, se spune că „Tara Hațegului” este leagănul poporului român, apoi nimic nu contrazice a spune că, ținutul Zărandului e locul de fermentare, mai mult ca în oricare altă parte a Ardealului, a ideii și conștiinței unității naționale. „Românii ajunși străini în propria lor țară, asupriți și batjocoriți de niște venetici, persecutați și loviți, declarați nevrednici a fi alături cu celelalte națiuni, săraci și legați de o mizerabilă bucată de pământ, muncind pentru stăpâni, ei grămădesc în sufletul lor nemulțumire, până când furia, isbucnește și se aruncă nebuni în luptă, ca să moară sau să trăiască liberi” (G. A. Albina).

Aici s'au pus la cale răscoalele contra oligarhiei străine abuzive, de neamuritorii sfinți ai neamului românesc: Horia, Cloșca, Crișan și Avram-Iancu, Regele Munților, și pe care Providența i-a trimis la timp, când românismul era aproape de prăpastia peririi. Dar faima acestui ținut este dusă, nu numai de reliquie, care stau mărturie vii de jertfele nesfârșite ale românului zărandean și de frumusețile locurilor, pline de cel mai desăvârșit pitoresc, precum și de imensele bogății minere ale subsolului, pe care natura le-a dat cu atâta dărnicie Văii Crișului alb.

Pământul.

Ca să ne facem o idee mai clară de înfrățirea pământului din „Tara Zărandului” — să ne închipuim că ne-am afla pe vârful „Găina” (1486 m.), punctul extrem și cel mai înalt din coloana munților, ce brăzdează acest ținut.

Depe „Găina” privește minunată, cu efecte de contrast: unul feeric prin poziția lui și înspăimântător prim aspectul lui cel monoton, prezentându-ni-se Tara Zărandului, ca o minunată cetate, închisă la apus și miez-noapte de grupa munților Zărandul și care, din cauza imenselor zăcămiinte de metale, ca aurul în pântecale lor, se mai numesc și Metaliferi, iar la minză-noapte-răsărit e închisă de grupul munților Bihor-Crișan și Drocea Highiş.

La mijloc este lunca Crișului alb, împetrită de satele frumoase ale moșilor Crișeni și smălțată de semănăturile cari găsesc aici un teren mai bun și o climă prielnică creșterii lor.

Tot pe valea Crișului este calea ferată Brad Arad și soseaua națională Deva—Bard-Halmagiu, arterele principale de circulație din acest ținut.

În general vorbind, munții Metaliferi, nu trec peste 1000 m. Vârfurile cele mai însemnate sunt: Măgura Ciunganilor (840 m.), Măguroaia (903 m.), Vârful malurut (922 m.) și Vârful Carpinișului (710 m.).

Munți acoperiți de păduri nesfârșite de stejar și fag mai ales, tezaur de interes public, cu poieni cu ierburi bogate, fac să trăiască aici, în bună voie, toate animalele sălbatece de pădure ca: porci, căprioare, capre, vulpi, lupi, etc.

Munții bihoreni, fiind acoperiți de păduri seculare, prin care șerpuesc pâraile cu apele limpezi, ca cristalul și întrețesuți de locuințe omenești, care se uită cu surâs dulce la apele spumegose, ce se bucură în alviile strâmte, facute prin munții prăpăstioși, răstogolind bolovani și formând ici colo cascade, ce fac un sgomot asurzitor, și se prezintă ochilor cu mult mai plini de pitoresc, cu mult mai interesanți ca munții Zărandului.

Vârfurile cele mai însemnate sunt: Paroșița (1115 m.), Vulcan (1266 m.), și vârful Găina (1486 m.), care e un triplex confinium, adică locul de întâlnire a hotarelor județului Hunedoara cu Turda și Bihor.

Din neștiute vremi, în fiecare an la Sân-Petru, se ține pe platoul muntelui Găina tradiționalul târg de fete.

Moșii și Crișenii, în deosebi flăcăi și mame cu fete, câte 2000—3000 persoane se întrunesc în Dumineca fixată printr-o specială

2) I. Rudem.

convenție calindaristică, pe cel mai frumos pisc al Munților Apusenii, unde își petrec o zi sub cerul liber, în jocuri și bucuria vederilor dintre neamuri și cunoscuți.

Oaspeții din depărțări sosesc încă în preseară și noaptea se veghează pe lângă focuri uriașe, în glume, cântece și dragoste.

Când după noaptea rece, însoțită adesea ori de brumă în Iulie, a doua zi de dimineață, din fundul văii se înalță biruitor un soare superb, apariția acestuia este salutăată cu chiote de veselie și chemări prelungi de tulnice, pe care fetele și nevestele moarte le suflă cu neîntrecută artă.

Și cheful se continuă cât ține lungă zi de vară, într-o adevărată beție sufletească.

Sosesc și vizitatori intelectuali, turiști din țara întreagă, ba și din străinătate.

În toate aspectele lui, acest târg prezintă mai mult caracterul unei sărbători câmpenești — o amintire străveche din cultul păgân a panteismului — decât a unui târg propriu zis, în care calitate se reduc la vânzare de mâncări, băuturi și mărunțișuri casnice. (Ținutul Halmagiului de pro. Tr. Mager.) Deci, Tara Zărandului este regiunea demnă de a fi văzută de ochiul vizitatorului dornic de locuri frumoase și interesante.

G. Camber.

Către cărturarii satelor

Vă trimitem un exemplar din „Zărandul”, gazetă, scoasă cu mult sacrificiu, dar cu dragoste, de câțiva cărturari din Brad.

Care e gândul ce ne-a determinat să scoatem acest ziar?

Credem că l'ați desprins din articolul „Ce vrem noi”, care debitează în câteva cuvinte programul nostru. Deci, dacă credeți că trebuie să ne ajutați, și de dumnevoastră, în scopul ce urmărim, abonați, răspândiți acest ziar cât mai mult în mijlocul sătenilor din comuna d-tră, mai ales pe Valea Crișului Alb.

Credem, că nu va fi nici un cărturar care să nu aboneze această foaie. Ar fi și o rușine pentru noi românii din „Tara Zărandului”, să nu putem ține o gazetă a noastră, unde să ne spunem necazurile și bucuriile, știind că ungurii — în timpul de stăpânire nedreaptă asupra ținuturilor românești — înainte de războiul mondial deși numai o mână de ei (40 abonați) au putut să țină o gazetă a lor, în Brad, timp de 18 ani. Dacă va fi primită bine, sperăm s'o scoatem în fiecare săptămână cu data de 1 Aprilie a. c.

Acei ce nu doresc să primească foaia, să ne-o trimită înapoi.

Red. ziarului „Zărandul”.

INFORMAȚIUNI

— *Distincție.* Corul din Brad, condus de d. prof. Gh. Părvu, la expozițiunea etnografică, organizată lunile trecute la Deva, a avut un strălucit succes. S'a dovedit și atunci ca și altă dată, că d. prof. Părvu este un distins organizator de coruri. Și pentru aceasta, Asociațiunea „Astra” din Sibiu, în urma hotărârii Juriului expoziției, a conferit d. Părvu o „Diplomă de onoare”. O recompensă bine meritată.

— *Balul.* Balul organizat de Societatea „Principile Mircea”, a avut un frumos rezultat moral și material. Confectionarea hainelor, decorația saletor au fost cu gust și cu multă artă. Toate aceste bune stări se datoresc, în special, doamnei Siber.

1) O pagină din istoria Zărandului.